

Kom óók bij de BB

BESCHERMING

BEVOLKING

1 Wervingsaffiche van de Bescherming Bevolking met de kreet *Kom óók bij de BB* eind jaren vijftig.

Inv.nr. 00040740

Een goed geoliede hulpverleningsorganisatie in de Koude Oorlog-periode

Persoonlijke ervaringen met de Bescherming Bevolking (B.B.) in Zuid-Limburg

JAN OTTEN

Geboren in de schaduw van de Tweede Wereldoorlog maakte ik de periode van de Koude Oorlog, met al zijn dreigingen en avonturen, als jong persoon relatief bewust mee. Dit bewustzijn werd versterkt doordat mijn vader als oud KNIL-militair al vrij vroeg een functie bij de Bescherming Bevolking (B.B.) aanvaardde, waardoor ik frequent een kijkje kon nemen bij deze instelling. Deze ervaringen en het bewust beleven van de tijd waarin de B.B. als een onmisbare calamiteitenorganisatie opereerde, leken mij interessant en relevant om te delen.

9

Na de Tweede Wereldoorlog

De jaren vijftig. Nederland zat midden in de wederopbouw. Er was een enorm tekort aan woningen en complete gezinnen, kinderen ooms en tantes woonden samen in voormalige strandbunkers, schuren en stallen of in de kleine bovenwoning van opa's en oma's. De nazi's waren verdreven en Nederlands-Indië bestond niet meer. Duizenden Nederlands-Indische mensen stroomden tot ver in de jaren vijftig Nederland binnen en likten hun wonden, daarbij vaak vreemd aangekeken door de autochtone bevolking. Mijn familie kwam in dezelfde stroom mee uit het prachtige land waar mijn vader Jos Otten, geboren in Houthem Sint Gerlach in 1908, ruim twintig jaar in het koloniale leger diende, om vervolgens als ambteloos burger op de kade in de Amsterdamse haven te worden achtergelaten.¹ In diezelfde periode ontstond een enorme run op atoomwapens, de wapenwedloop tijdens de Koude Oorlog.

Veilig. Jaarboek Korpora, Erfgoed Publieke Veiligheid, 2 / Safe. Annual of Korpora, Heritage Public Safety, 2, 8-29. DOI 10.5117/9789048568499_OTTEN

¹ De soevereiniteitsoverdracht aan de Republiek Indonesia in december 1949 betekende tevens de opheffing van het koloniale leger (KNIL). Op 26 juli 1950 om 00.00 uur, na 120 jaar te hebben bestaan, viel door middel van het Koninklijk besluit nr. 309 van 1950 officieel het doek voor het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger. Bij het opheffen van het KNIL had mijn vader de rang van luitenant.

Reële angst voor een Derde Wereldoorlog

Omdat was gebleken dat Amerika het atoomwapen al aardig had ontwikkeld, spande met name het communistische Rusland, als andere grootmacht die de nazi's had verdreven, zich enorm in om ook allerlei gevaarlijk oorlogstuig te ontwikkelen, waaronder de atombom. Rusland zag het Westen als een bedreiging, als expansionistisch. Het had reeds een cordon van andere bezette staten om zich heen gevormd, waarvan Polen en de Duitse Democratische Republiek (DDR) tot de sterkste vertegenwoordigers werden gerekend.

Rusland voerde ook toen een expansionistische politiek en provoceerde bovendien het Westen waar het kon, tot het uiterste. Tegen het einde van de jaren veertig blokkeerde het alle toegang tot Berlijn, het bewerkstelligde een communistische overname van Tsjecho-Slowakije en ondersteunde de communistische aanval van Noord-Korea op Zuid-Korea. Er was sprake van een ideologische strijd tegen het fundamenteel anders westerse denken onder aanvoering van de Amerikanen.

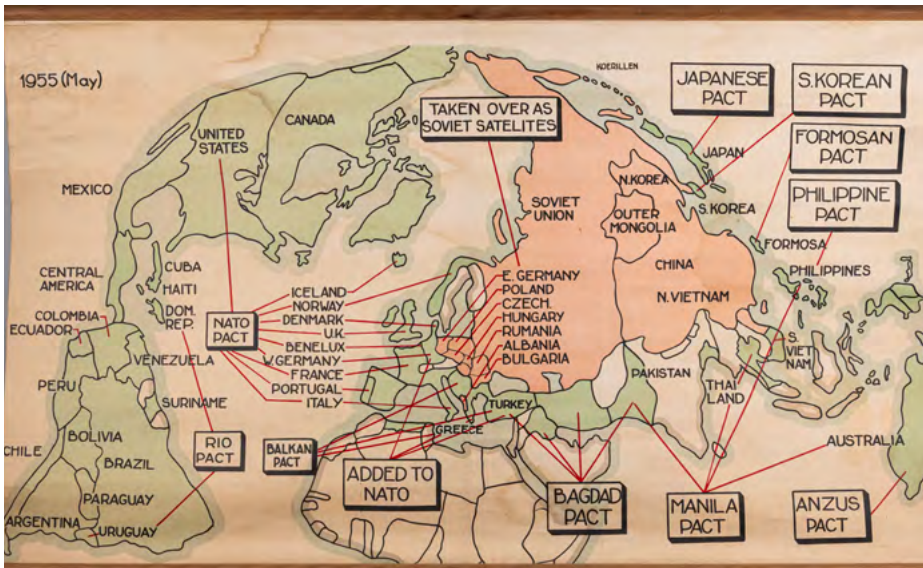
De Koude Oorlog was begonnen. Europa was in feite in tweeën gedeeld: een onder invloed van het communisme geleid oostelijk deel en een onder invloed van het liberalistische Amerika geleid westers deel. De welbespraakte en penvaardige Britse staatsman Winston Churchill noemde de grens ertussen 'Het IJzeren Gordijn'. De twee machten vormden in dit kader militaire blokken: het Warschaupact, opgericht in 1955, en de NAVO, die bestond sinds 1949.

De sfeer was niet echt ontspannen, waarover dagelijks werd bericht in de krant en op de radio. Deze situatie week overigens niet veel af van wat wij op dit moment in Europa beleven, met als verschil dat toen, zo vlak na de oorlog, sprake was van meer realiteitsbesef over de gevolgen van de oorlogsmêlée. De meeste mensen hadden immers recentelijk van zeer nabij een oorlog meegemaakt. Soms leidde dit ook tot hilarische discussies of stellingnames. Regelmatig werd verteld hoe je jezelf bij een aanval met atoomwapens kon beschermen door je onder de keukentafel klein te maken of door onder de keldertrap te gaan zitten. In de discussie kwam het toilet dan als veiligste plek van het huis uit de bus.²

Omdat Nederland geen toekomst leek te bieden en mogelijk een nieuwe bezetting te wachten stond, emigreerden veel kennissen, familie en vriendjes naar verre oorden zoals Australië of Canada. De Nederlandse staat wilde in die tijd bovendien graag van een deel van haar inwoners af en stelde forse premies ter beschikking voor wie vertrok én wegbleef.³ Voor de jeugd was dit echter een avontuurlijke tijd. Er waren nog veel artefacten uit de oorlogsperiode te vinden waar wij mee speelden. In veel natuurlijke ruimtes, zoals bossen en velden, kon je uren dwalen; op de

² Zie bijvoorbeeld Kees van Leeuwen, *In geval van Nood, Ondergrondse noodzetels voor de rijksoverheid tijdens de Koude oorlog* (Amersfoort 2020).

³ Jan-Maarten van Sonsbeek, Frits Bos, Jos Ebrechts e.a., *De Nederlandse economie in historische perspectief* (Den Haag 2003) 10-18.

2 Wereldkaart uit 1955 met een overzicht van alle bondgenootschappen en pacten tijdens de Koude Oorlog.

[Inv.nr. 00044782](#)

Brunsummerheide stonden bijvoorbeeld nog twee Shermantanks als waren het speeltuintoestellen. Alle jongetjes en een enkel meisje, speelden met achtergelaten uitrustingsstukken in combinatie met speelgoedwapens, soldaatje.

De oorsprong van de georganiseerde Bescherming Bevolking

In 1952 werd in Nederland naar Engels model de Bescherming Bevolking – beter bekend als de B.B. – opgericht. De B.B. had als doel om in tijden van nood op grote schaal hulp te kunnen verlenen. De B.B. was brandweer, reddingsdienst, ziekenzorg en hulp bij zogeheten ABC-oorlogvoering (atomair, bacteriologisch en chemisch) ineen. Later meer hierover.

Dat de gehele organisatie van de B.B. naar Engels model was opgezet, is niet zo vreemd. De Engelsen deden immers nog geen tien jaar daarvoor pijnlijke ervaringen op met bombardementen op de grote steden door Duitse bommenwerpers en later door de ‘Vergeltungswaffen’, de vliegende V1 en de V2, bommen. Ze wisten daardoor uit ervaring wat er te doen stond wanneer zich onheil uit de lucht aankondigde, dat wil zeggen: hoe de organisatie er dan uit diende te zien om de schade op te vangen of te beperken.

- 3 Affiche *De BB waakt* vervaardigd door Frans Mettes eind jaren vijftig.

Inv.nr. 00040738

Mijn vader wordt B.B.-functionaris

In de periode tussen 1951 en 1956 was mijn vader als een van de beheerders van het zogeheten Ambonezenkamp Vught in dienst van het Commissariaat van Ambonezenzorg (CAZ). Vervolgens werd hij door luitenant-kolonel b.d. J.J.A. Beaumont erop geattendeerd dat de B.B. in Zuid-Limburg organisatorisch werd uitgebouwd en een hoofd voor de verbindings- en communicatiedienst zocht. Beaumont, ook een oud KNIL-man, kende mijn vader nog uit de Indische periode.⁴ Relatief veel oud KNIL-militairen waren overigens actief bij de opbouw van de B.B. In 1958 keerde mijn vader terug naar zijn geboortestreek, waar hij als Hoofd van de Verbindings- en Verkenningdienst van deze organisatie in Zuid-Limburg (A-Kring) werd aangesteld. Daarvoor moest hij, als oud-militair, wederom de schoolbanken in om gedurende pakweg anderhalf jaar een opleiding te volgen in het B.B.-opleidingscentrum, gevestigd in kasteel Schaffelaar te Barneveld.⁵ Hij was daarvoor regelmatig een hele week van huis. Telkens als hij dan thuiskwam bracht hij voor mij een prachtige Dinky Toys speelgoedauto mee. Zodoende ontstond een respectabele verzameling die ik nog steeds koester als aandenken aan mijn jeugd. Omdat mijn vader goed te bereiken moest zijn hadden wij als een van de eersten in het prachtige dorp Welten bij Heerlen, waar wij toen woonden, een telefoon. Mijn zus werkte in die tijd als receptioniste in een Rotterdams hotel, waar een telex aanwezig was. Daardoor wisten wij als een van de eersten dat Kennedy was vermoord en dat Lee Harvey Oswald, de vermeende aanslagpleger, door Jack Ruby was neergeschoten.

Omdat mijn vader zich als hoofd van de verbindings- en communicatiedienst als een soort spin in het web van de B.B. bevond, zijn de ervaringen met het reilen en zeilen van dit onderdeel van de B.B. en de bemensing daarvan mij het meest bijgebleven. Dit vormt bijgevolg het belangrijkste onderdeel in dit artikel.

De B.B.-communicatie en -voorraad was optimaal beschermd tegen oorlogsgeweld

Mijn vader reed 's avonds geregeld naar een commandopost of naar een van de andere B.B.-(opslag)bunkers in Zuid-Limburg. Deze bunkers waren, omdat in de tweede helft van de jaren vijftig het gevaar van een atomaire oorlog als zeer reëel werd beschouwd, 'atoomvrij' gebouwd; dit gebeurde volgens voorschrift, waarbij zeer veel gewapend beton werd toegepast.

⁴ Voor zover mij bekend was Beaumont ook vanaf het begin betrokken bij de oprichting van de B.B. in Nederland.

⁵ G. Crebolder, 'Vreemde bewoners van De Schaffelaar: de Bescherming Bevolking', www.mijngelderland.nl, aldaar: <https://mijngelderland.nl/inhoud/verhalen/vreemde-bewoners-van-de-schaffelaar-de-bescherming-bevolking>, overgenomen uit de *Barneveldse Krant* (datum onbekend). Daarin wordt vermeld: 'Opvallend is dat Geel (directeur van het instituut, zijn opvolger C.D. Toet en andere vroegere officieren, veelal militaire functies in het voormalige Nederlands-Indië hadden bekleed.'

Er werd echter nog verder gedacht, want ook het gebruik van gifgassen in oorlogstijd was bekend, evenals de mogelijkheid van de inzet van verboden biologische wapens. Voor dit laatste werd in 1972 wereldwijd het 'Biologische en Toxine Wapenverdrag' (BTC) gesloten, echter de naleving daarvan was en valt nog steeds niet te controleren, althans moeilijk. In 1925 kwam reeds het 'Protocol van Genève op het gebruik van chemische wapens in oorlogen' tot stand.

Omdat het vertrouwen op de naleving van deze overeenkomsten niet erg groot was, werden de bunkers voor alle zekerheid voorzien van dubbele gasdichte toegangsdeuren en filterinstallaties.⁶ Een van die bunkers stond midden in volkstuintjes op de Heerlerbaan te Heerlen en zag er ogenschijnlijk uit als een kleine bungalow. Door de grote hoeveelheid antennes er bovenop had deze bunker veel weg van een Russisch spionageschip.⁷ Het was een surrealistisch beeld met de volkstuintjes eromheen

die in de late namiddagzon vredig werden geschoffeld en geharkt door de naaste bevolking. Diep onder dit bungalowtje viel een wonderlijke wereld van radiotechniek en ruimtes te ontdekken. Enkele bunkers of versterkte opslagplaatsen waren bijvoorbeeld ook verstopt in de oude verdedigingswerken, zoals aan de rand van Maastricht.

Een van die bunkers stond midden in volkstuintjes op de Heerlerbaan te Heerlen en zag er ogenschijnlijk uit als een kleine bungalow.

De twee periodes van ontwikkeling van de kringen in Limburg

In de beginperiode was de provincie Limburg opgedeeld in vier A-Kringen voor de grotere gemeenten en vier B-Kringen voor de andere gebieden. Iedere A- of B-Kring had zijn eigen Kring-Commandopost (KCOP). Dit gold ook voor de latere B.B.-Kringen. Deze posten waren ingericht voor commando, verbindingen en alles wat verder nodig was voor een (langer) verblijf.

De indeling van de B.B.-Kringen kende twee periodes van ontwikkeling als gevolg van de toenemende oorlogsdreiging. De eerste periode kenmerkte zich door het operationeel maken van de organisatie en de opzet van schuilgelegenheden,

⁶ Verdrag van tien april 1972, Trb 1972, 142, in werking getreden op 26 maart 1975. Door Nederland in 1981 geratificeerd. Het Protocol van Genève trad in werking op acht februari 1928, maar is niet bekrachtigd. De Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons (OPCW) controleert de naleving van het verdrag. Toch werd (en wordt) regelmatig in weerwil van dit verdrag gebruikgemaakt van chemische wapens.

⁷ In het kader van de officiële opening van het Commando- en Communicatiecentrum B.B. Gulpen werd de volgende omschrijving gegeven: 'Een commando- en communicatiecentrum dat over moderne bevels- en communicatiemiddelen beschikte. Het was door middel van radio-facsimilé- en straalverbindingen verbonden met alle gemeentehuizen, nutsbedrijven, ziekenhuizen, wijkposten, provinciale en nationale instanties enzovoorts.'

4 Bronzen naambord van de Bescherming Bevolking
A-Kring Limburg-c.

[Inv.nr. 00045156](#)

gericht op bescherming tegen conventionele luchtaanvallen, zoals bekend uit de Tweede Wereldoorlog. Veel lokale initiatiefnemers bouwden naar eigen inzicht onderkomens; het Rijk gaf geen richtlijnen of subsidies voor de bouwactiviteiten en vergoedde uitsluitend de nodige communicatieapparatuur; de rest kwam voor rekening van de gemeenten. In 1955 werd geconstateerd dat de militaire situatie in de periode van de Koude Oorlog snel wijzigde, waarbij naast de dreiging met chemische en bacteriologische wapens, de inzet van kernwapens steeds reëler werd. Als gevolg van deze ontwikkeling werd in 1958 de speciale A.B.C.-dienst aan de B.B.-organisatie toegevoegd. De B.B.-organisatie moest voorts drastisch worden aangepast, wat gebeurde in de tweede periode.

De opzet van de tweede periode moet dus in verband worden gebracht met de wijzigingen op het politiek-strategische wereldtoneel. In oktober 1962 vond de zogenoemde Cubacrisis plaats, een ernstige situatie die ontstond door de dreiging met atoomwapens tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie, waarbij maar net kon worden voorkomen dat een atomaire oorlog uitbrak. Deze gebeurtenissen leidden des te meer tot het besef dat de bescherming tegen conventionele wapens niet langer afdoende was en dat de bestaande structuren van de B.B. niet werkzaam zouden zijn en veel commandoposten niet of onvoldoende bestand zouden zijn tegen aanvallen met atoomwapens. Bovendien bleek Nederland tot de mogelijke doelen te behoren. De organisatie werd in een rap tempo aangepast en de samen-

werking met andere kringen gereorganiseerd teneinde de commandoposten tegen de ‘moderne dreigingen’ bestand te maken. Op 5 januari 1961 werd de nieuwe indeling van de kringen bij Koninklijk Besluit vastgesteld.⁸

De indeling van de kringen zag er als volgt uit in de twee periodes:⁹

1950-1961

A-Kring Heerlen	Heerlerbaan 159	Heerlen
A-Kring Maastricht	Cabbergerweg kazemat	Maastricht
A-Kring Nieuwe Mijnstreek	Johannesstraat 47	Geleen
A-Kring Roermond	Heinsbergerweg 12	Roermond
A-Kring Venlo	Velderseweg	Venlo
B-Kring Limburg-Noord	Maaspoort 1	Weert
B-Kring Limburg-Zuid 1	Molenweg 44	Sittard school
B-Kring Limburg-Zuid 2	Cauberg 311	Valkenburg
B-Kring Limburg-Zuid 3	–	

1960-1970 tot opheffing B.B.

A-Kring Limburg-a	Beversbergweg 4	Gulpen
A-Kring Limburg-b	Koninginnelaan 71 b	Roermond
A-Kring Limburg-c	Nijmeegsestraatweg 42	Venlo (volledig leeg)

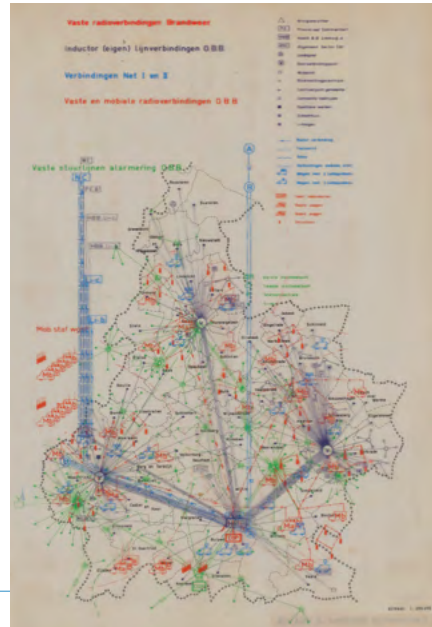
Het interieur van de B.B.-bunkers

Wanneer ik de commandopost beschrijf, dan staat mij de bunker op de Heerlerbaan voor ogen. Iedere Kring-commandopost was uitgerust met een ruimte ten behoeve van de verbindingdienst, inclusief bijbehorende apparatuur zoals zenders, telefonie, telex en fax. Mijn vader bezocht de posten en andere B.B.-bouwwerken. onder meer om B.B.-dienstplichtigen en vrijwilligers te instrueren of om vergaderingen bij te wonen. Veelal werden de instructies 's avonds gegeven, zodat de deelnemers die van buiten de organisatie kwamen, zoals noodwachtplichtigen, daarvoor geen verlof bij hun reguliere werkgever hoefden op te nemen.

Wanneer mijn vader 's avonds op pad moest vond hij het soms aangenaam dat ik voor de gezelligheid met hem meeding. Ik zou daar rustig mijn huiswerk kunnen maken, terwijl hij aan het werk was. Ik heb veel van deze bezoeken meegemaakt, die bijvoorbeeld regelmatig eindigden voor een grote poort in een – in mijn gedachten –

⁸ Tine van Merwijk, in samenw. met M.A. Witte en G.P. Koppers, *Civiele verdediging in het tijdperk van de wederopbouw. Categorieel onderzoek wederopbouw 1940-1965*. Rapport van de Rijksdienst voor archeologie, cultuurlandschap en monumenten (Zeist 2007) 32 e.v.

⁹ Overzicht en adviezen aangereikt door Raphaël Smid van Smid Advies. Op zeventien oktober 1972 werd het Commando- en Communicatiecentrum B.B. aan de Beversbergweg 4 te Gulpen officieel geopend door dr. Ch.J.M.A. van Rooy, de toenmalig gouverneur van de Koningin.

- 5 J.P.C. Otten (staand) telefoneert in het Commando- en Communicatiecentrum van de B.B., begin jaren '70 te Gulpen. Rechts een overzichtskaart van de vaste en mobiele radioverbindingen van de A-Kring Zuid-Limburg in meerdere kleurensheets over elkaar heen gelegd.

Collectie auteur

immens, grotendeels in de grond verscholen bouwwerk zoals de ruimte in een onderdeel van de Bossche Fronten (Maastrichtse vestingwerken uit de negentiende eeuw).¹⁰

Ik heb er nimmer een letter huiswerk gemaakt; slechts de geur van (heerlijk ruikend) beton is mij bijgebleven. Na de poort te hebben geopend, reed je met de auto enkele tientallen meters in een kil labyrint om te stoppen in een hal zo groot als een kapel. In de zijgangen en andere ruimten waren complete ziekenhuizen, inclusief operatiekamer materiaal, opgeslagen. Rekken met apparaten om nucleaire of biochemische neerslag te meten reikten tot aan het plafond. Allerlei brandweermateriaal stond klaar om zo mee te kunnen uitrukken.

Het hart van deze wonderlijke wereld bestond uit een relatief grote commandokamer met in het midden een zogeheten plottafel. Op deze tafel was (een onderdeel van) de regiokaart met woongebieden, industrie en infrastructuur van de A-Kring

¹⁰ In de periode 1950-1961 gebruikte de A-kring Maastricht het kazemattencomplex aan de Carbergerweg.

6 Grijze platte pet voor een chef-staf bij de B.B.

[Inv.nr. 00044527](#)

te zien. Om de plottafel heen renden dames om met behulp van lange stokken modellen van bijvoorbeeld brandweerauto's en ambulances over de tafel te schuiven. Boven in de wand bevond zich een groot glazen raam. Daarachter zaten de commandanten en analisten die een totaaloverzicht hadden op de plottafel. Aan de zijkant van deze ruimte bevond zich een telefoonzaal waar telefonistes aan telefoonkasten via het insteken van pluggen aan draden, radiocontact konden maken en commando's doorgeven. Het gegeven dat veel berichten op speciaal daarvoor ontworpen en gecodeerde papieren Berichtenformulieren B.B. handmatig werden overgenomen en door de opsteller ondertekend verder werden geleid, is in de huidige digitale wereld vrijwel niet meer voor te stellen.

Voorts bestond het labrynt uit keukenruimtes, slaapvertrekken en een machinekamer waar luchtfilters in de vorm van rechtopstaande toeters, aangedreven door een dieselmotor of bij storingen door een handzwengel, de lucht konden zuiveren. Nu vraag ik mij af of die filters wel voldoende waren om de lucht in de ruimtes te kunnen zuiveren omdat nagenoeg iedereen die tijdens een oefening in de bunker aanwezig was, al dan niet van spanning, rookte. Overall stonden asbakken en in de ruimtes, die toch al beperkt van afmeting waren, vermengde de geur van beton zich met de wolken van dampende sigaretten, sigaren en pijpen. Zeker, de spanning bij

oefeningen kon tot een behoorlijk peil worden opgevoerd en het totaalbeeld in de commandobunkers zal niet veel hebben verschild met de situatie zoals die in oorlogstijd zou zijn geweest.

Overigens vonden regelmatig oefeningen plaats, en dat was iedere keer weer een zeer serieuze aangelegenheid, waarvan de resultaten werden teruggekoppeld naar het bestuur. Mijn vader droeg dan een grijsblauw 'Service Dress uniform' met gouden strepen op zijn schouders. Overigens waren alle B.B.-medewerkers uitgerust met een grijsblauw uniform, dat meerdere varianten kende, zoals de 'Battle-Dress' uitvoering.

De bunkers konden bij het uitvallen van het elektriciteitsnet door de aanwezigheid van op diesel aangedreven noodaggregaten dagenlang van stroom voorzien worden. In noodsituaties konden wel veertig mensen of meer werkzaam zijn in elk van deze onderaardse 'holen'. Naast de – voor die tijd zeer brede en geavanceerde – communicatiemiddelen op vaste locaties, zoals in de meermaals genoemde bunkers, was er ook communicatie mogelijk tussen deze bunkers en een leger aan busjes en tussen deze busjes onderling, zodat berichten konden worden doorgegeven aan mobiele eenheden. Deze busjes (met name van het type Citroën HY), die toen overigens tot het gewone straatbeeld behoorden, waren van veraf te herkennen aan hun enorme antenne, die zwiepend langs het dak aan de achterkant uitstak.

Luchtalarmsirenes en andere informatiemiddelen

Een andere taak van de verbindings- en communicatiedienst van de B.B. was het beheer van het alarmsysteem om de bevolking te attenderen op luchtaanvallen. Dit bestond uit sirenes die op strategische punten in wooncentra stonden en nog steeds staan opgesteld. Deze sirenes werden centraal aangestuurd en mechanisch aangedreven en – toen ook al – iedere eerste maandag van de maand getest. Was er luchtalarm, dan gaven ze een golvend geluid. Was het gevaar geweken, dan bleven ze enige tijd, op een constant toerental, loeien. Opvallend was dat nadat de sirenes waren afgezet deze nog, als waren het tevreden beren, enige tijd bleven brommen. Het voortgebrachte geluid was gelijk aan dat wat voorafging aan de luchtbombardementen op de Engelse steden tijdens de Tweede Wereldoorlog en behoorlijk angstaanjagend; het bereikte iedereen, ook binnenshuis.

In de Zuid-Limburgse A-Kring waren sirenes met hun stereotype uiterlijk van een paddenstoel curieus genoeg veelal op pastorieën geplaatst.¹¹ Blijkbaar bevonden deze pastorieën zich aardig centraal in de woonkernen. Daarover heeft mijn vader wel met menig pastoor heel wat moeten onderhandelen. Een enkele pastoor vroeg als tegenprestatie advies wat te doen met het oorlogstuig dat verzetsmensen en

¹¹ De klassieke sirenes waren met name producten van de 'Hengelosche Electricische en Mechanische Apparatenfabriek' (Heemaf) in Hengelo en de 'Electromotorenfabriek Dordt' (E.M.F. Dordt) in Dordrecht.

- 7 Grote (hoogte 220 cm, wijde driepoot 175 cm), grijs geschilderde sirene van de Bescherming Bevolking, bevestigd op een driepoot.

[Inv.nr. 00045155](#)

deserteurs – tegen het einde van de oorlog – bij hen op zolder hadden achtergelaten. Blijkbaar werden de B.B.-ers geassocieerd met vredeshandhavers. Voor het overige stonden de pastoors niet onwelwillend tegenover zo'n beschermende onruststoker op het dak.

Een andere vorm van alarmering en informatieverspreiding ter plaatse, bestond uit het gebruik van megafoons, al dan niet gemonteerd op auto's om daarmee de bevolking in wijken en dorpen te waarschuwen of te instrueren wanneer dat nodig was. In die jaren was het overigens niet ongewoon dat burgerauto's met een megafoon op het dak door de wijken reden, bijvoorbeeld om luidkeels aan te kondigen dat een circus zijn tenten verderop in de stad had opgezet.

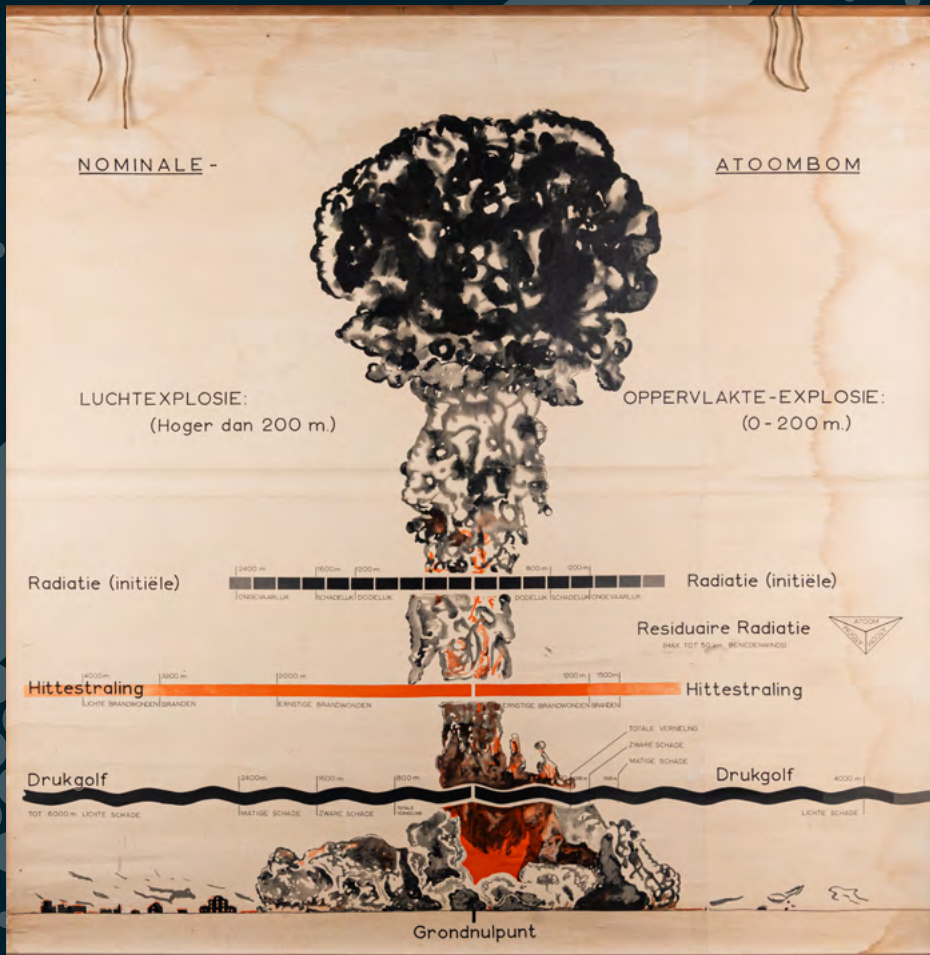
De organisatieopbouw

De B.B. die – op basis van haar commandostructuur en uiterlijk, zijn grijsblauwe uniformen naar Engels model inclusief de grijze 'Tin Hat', een strak militair georganiseerde eenheid leek – was een typisch civiele organisatie die viel onder het Ministerie van Binnenlandse Zaken. De medewerkers waren bovendien onbewapend. Ze was georganiseerd op wettelijke basis en verdeeld in 'Kringen' met een eigen bestuur, voornamelijk bestaande uit plaatselijke (politieke) bestuurders. De A-Kring Bescherming Bevolking Zuid-Limburg omvatte 58 gemeenten waarvan de burgemeesters van de deelnemende gemeenten zitting hadden in de Kring. De voorzitter van de Kringraad was de burgemeester van de provinciale hoofdstad Maastricht, de secretaris in casu, de burgemeester van Wijnandsrade. Het dagelijks bestuur werd gevormd door een zestal burgemeesters, verdeeld over de regio en gekozen uit en door de leden van de Kring. De Kringorganisatie had formeel tot doel om de gevolgen van oorlogsrampen te beperken en om bijstand te verlenen aan gemeenten bij rampen in vreedstijd.

Wanneer het gaat over de (politiek-)bestuurlijke top van de B.B. in deze A-Kring en bedacht wordt dat het ging om een gebied waar iets minder dan vierhonderdduizend mensen woonden, dan lijkt dit een waterhoofd.¹² In de praktijk viel dat echter wel mee. Het eigenlijke commando werd namelijk gevoerd door het Hoofd Bescherming Bevolking. Dit was een speciaal daarvoor aangetrokken deskundige en derhalve geen civiel-politiek bestuurder. Deze persoon kende een plaatsvervanger die tevens chef van de staf was.

Voorts was de organisatie opgedeeld in diensten met elk een hoofd. Naast de Verbindings- en Communicatiedienst bestonden er een Brandweer- en Reddingsdienst, uitgerust met veertien motorspuiten met een vermogen van 2500 liter water

¹² Het aantal van iets minder dan 400.000 inwoners is gebaseerd op een extrapolatie van de in de volgende publicatie genoemde cijfers: P. Ekamper, 'Vijftig jaar demografische verandering', in: Demos. *Bulletin over bevolking en samenleving* 10 (2020) 1-4.

8 Instructiekaart waarop de impact (aan de hand van radiatie, hittestraling en drukgolf) bij een lucht- of oppervlakte-explosie van een atoombom wordt weergegeven.

[Inv.nr. 00044783](#)

9 DAF veldhospitaal-wagen van de Bescherming Bevolking A-Kring Limburg Zuid.

Inv.nr. 3800100

per minuut per spuit. De Reddingsdienst had als taak om een rampterrein open te breken, slachtoffers op te sporen, eerste hulp te verlenen en doden te bergen. Deze dienst was daarvoor uitgerust met 36 reddinguitrustingen en negen pioniersuitrustingen. Een aparte plaats nam de ABC-Dienst in. Deze had tot taak om gegevens over explosies met ABC-wapens te verzamelen en te verstrekken, waarbij de omvang en de mate van radioactieve besmetting en besmetting met strijdgas werden gemeten. Ze waren daartoe uitgerust met 121 verkenningmeters, 69 besmettingmeters, 1100 zakdosismeters, 48 meetposten, vier waterzoekmeters en 120 gasdetectiedozen.¹³ Tot slot was er een Geneeskundige Dienst die tot taak had de triage en de behandeling en het transport van slachtoffers te verzorgen. In voorkomende gevallen konden zij complete noodcentra inrichten. Daarvoor beschikten zij over negen medische uitrustingen met een totale capaciteit om 900 gewonden per uur op te vangen. Op 20 december 1971 ging de B.B. in Zuid-Limburg een overeenkomst tot wederzijdse samenwerking aan met het Rode Kruis. Daarmee werden bepaalde taken en diensten gestroomlijnd, zoals de communicatie tussen de bestuurlijke autoriteiten en hulpverlenende organisaties en de uniformiteit in op-

¹³ Naar alle waarschijnlijkheid betreft het 'waterzoekers': apparatuur waarmee water kan worden opgespoord en/of geduid.

10, 11 Uitstalling van B.B. materieel bij de opening van het Commando- en Communicatiecentrum van de B.B. op 17 oktober 1972 te Gulpen.
Collectie auteur

leiding. Daarnaast trad de districtscommandant-arts tevens op als commandant Geneeskundige Dienst van de genoemde A-Kring.¹⁴

De B.B. beschikte in het algemeen ook over zwaar materieel, zoals vrachtwagens, zware shovels en kranen.

Voor de hand lag dat de stafleden vaak mensen waren die eerder dienden als militair of afkomstig waren van de brandweer- of de politie. Wat opviel, was dat de stafleden/leidinggevendenden allemaal mannen waren, iets wat we ons nu – waar vrouwen in allerlei (hulp)organisaties werkzaam zijn en waarbij, zelfs bijvoorbeeld bij de onderzeedienst, vrouwelijke officieren en manschappen (!), maanden op zee verblijven – niet meer kunnen indenken.

Aanvankelijk berustte de organisatie (los van het kader) op vrijwilligers; later bestond het personeel van de B.B.-formaties voornamelijk uit noodwachtplichtigen (buitengewoon dienstplichtigen) die hiertoe door de minister van Binnenlandse Zaken per jaarklasse werden aangewezen. De zelfbeschermingsorganisaties in de gemeenten werden echter uitsluitend ‘bemand’ door vrijwilligers, onder wie ook vrouwen.¹⁵

Alles overziend kan worden gesteld dat de B.B. een goed geoliede, getrainde en geëquipeerde organisatie was.

Bekendheid van de B.B. onder de bevolking

Nu, anno 2025, weet slechts een enkeling nog dat er zoiets als een Bescherming Bevolking heeft bestaan. De organisatie krijgt mede door de moorddadige bombardementen op de burgerbevolking in Oekraïne als fenomeen wel weer enige aandacht, zij het marginaal. Een interessante vraag is of de B.B. tijdens haar bestaan wél breed bekend was onder de bevolking? De organisatie was, ondanks de vele oefeningen, in ieder geval tamelijk onzichtbaar; qua huisvesting was de B.B. immers enerzijds netjes onder de grond weggestopt en zagen bovengrondse gebouwen er anderzijds uit als brandweerkazernes of als normale overheidsgebouwen, bevolkt door doorsnee ambtenaren. Uit berichten uit die tijd en op basis van ervaringen van plaatselijke B.B.-ambtenaren, viel die bekendheid ook toen al, erg tegen. Voor de afkorting B.B. werden tal van varianten bedacht; de doorsnee burger had er niets mee. Er waren zelfs mensen ‘die laatdunkend over de B.B. spreken, denken en schrijven’, zo memoreerde de burgemeester van Maastricht, Baeten, de houding van de burgers bij de opening van de Commandopost Gulpen, waarbij hij er cynisch aan toevoegde: ‘Laten we hopen dat we nooit de tijd krijgen, dat ook zij zullen zeggen: het is maar goed, dat er een B.B. is’.¹⁶ Zelfs bij andere hulporganisaties, zoals de

¹⁴ Anoniem, ‘Overeenkomst met BB in Limburg’, in: *Rode Kruis Koerier* januari (1972) 14.

¹⁵ Afscheidsbundel ter gelegenheid van het afscheid van J.P.C. Otten als Hoofd Verbindings- en Communicatiedienst B.B. A-Kring, 1972 (ongepubliceerd document).

¹⁶ Anoniem, ‘Nieuwe commandopost BB in Gulpen geopend’, in: *Limburgs Dagblad* (18 oktober 1972).

politie, was over de doelstellingen en aanpak van de B.B. te weinig bekend, zo werd geconstateerd. De kennis over de B.B. moest uitgebreid worden bijgespijkerd.¹⁷

Dat er van de zijde van de overheid te weinig aan voorlichting zou zijn gedaan kan in zijn algemeen niet worden gesteld. Crebolder vermeldt in navolging van de *Barneveldse Krant* over het B.B.-opleidingsinstituut Schaffelaar dat:

Er begonnen werd met wekelijkse “stafcursussen”, voor dertig lokale hoofden bescherming bevolking, maar al vrij snel groeide de behoefte aan korte oriënteringscursussen voor tal van autoriteiten zoals de Commissarissen van de Koningin, burgemeesters, brandweercommandanten, directeuren van GGD 's, commissarissen van politie, alsmede voor de pers. In de eerste jaren werden er honderden hoofd-instructeurs en buitendienstassistenten opgeleid die in 1955 bij de lokale organisaties tot taak kregen de opleiding, oefening, werving en binding te stimuleren. Bij het afscheid van directeur Geel in 1955 memoreerde deze trots dat sinds 1951 niet minder dan 12.000 personen, om welke reden dan ook, de school hadden bezocht. Cursussen, excursies alsmede vergaderingen van hoofden en kringhoofden van de B.B. zorgden voor dit respectabele aantal.¹⁸

Het is overigens aannemelijk dat noodwachtplichtigen en vrijwilligers in hun private omgeving vrijelijk spraken over hun ervaringen als B.B.-medewerker.

In de jaren vijftig werden huishoudens – mede in navolging van het uit Amerika overgewaaid ‘Preppen’ (afgeleid van het Engelse woord prepare) – gestimuleerd om een voorraad levensbehoeften achter de hand te houden om het in tijden van calamiteiten even te kunnen uithouden. In die periode werd bij ons thuis bijvoorbeeld een enorme houten kist, die nog uit Indië meekwam, tot aan de rand gevuld met kaarsen, verbandmateriaal en houdbare levensmiddelen, zoals ingedikte melk, boter, biscuits en gedroogd eiwit; alles ingeblikt. Even werd overwogen om een schuilkelder in de tuin te bouwen, maar de kelder in het huis moest al redelijk bescherming kunnen bieden.

Van hoogspanning naar ontspanning

In 1967 bezocht ik West- en Oost-Berlijn over de weg. Bij Checkpoint Charlie heerste een gespannen sfeer. Toen wij als jonge jongens achter een konijn aan wilden rennen, dat in de mooi geharkte zone langs de muur aan de westerse zijde sprong, schreeuwde een West-Berlijnse agent ons toe dat wij daar onmiddellijk moesten verdwijnen, wilden wij niet beschoten worden (door *Vopo's*). Argwanende *Vopo's*

¹⁷ Klas 61: ‘Korpsblad van de gemeentepolitie Heerlen’ van december 1972 (De exacte titel van het artikel met – indien van toepassing – de auteur en de exacte titel van het tijdschrift, met de overige gegevens, zijn niet bekend). De vraag blijft of dit gemis aan kennis slechts de plaatselijke politie betrof, of dat dit ook bij meerdere korpsen het geval was.

¹⁸ Zie ook het gegeven bij noot 5.

12 Overhead-loader Fiat-Werklust van het Korps
Mobiele Colonnas uit 1956.

Inv.nr. 3800092

(*Volkspolizei* in de DDR) onderzochten, toen wij de grens naar Oost-Berlijn passeerden, zelfs mijn simpele Agfa Clack-camera en haalden het filmpje eruit; onnozele tijdschriften werden als westerse propaganda gezien en in beslag genomen.

In diezelfde tijd wilde mijn moeder eens haar tante bezoeken die in de stad Ratnow in de *Ostzone* woonde. Dit werd botweg geweigerd door haar zoon, de neef van mijn moeder. Deze neef was aan het eind van de oorlog als Duits (kind)soldaat door de Russen gevangengenomen en schopte het na jarenlange Russisch georiënteerde programma's te hebben doorlopen tot kolonel in de *Nationale Volksarmee* (NVA) van de DDR.¹⁹ Hij was als de dood dat zijn moeder met haar nichtje uit het westen in contact kwam. Buiten kijf staat dat hij, bij een mogelijke confrontatie van

¹⁹ Dr. Peter Kolmsee was aanvankelijk lid van de Hitlerjugend, maar vocht in 1945 als jong soldaat van de Wehrmacht in Silezië tegen de Russen en werd op 30 april 1945 in Mährisch Ostrau in Oppersilezië gevangengenomen. Hij werd in de nadagen van de DDR tevens professor in de militair-medische geschiedenis aan de Karl Marx Universiteit van Leipzig (zie ook: Wikipedia, Peter Kolmsee).

zijn westerse familie met zijn moeder, heel wat had uit te leggen aan het *Ministerium für Staatssicherheit*, de Stasi, zo vertelde zijn zoon mij onlangs.

Als gevolg van de ontspanning op het wereldtoneel verdween de betekenis van de B.B. als waardevolle beschermingseenheid voor de bevolking. Hierbij was geen oog voor het feit dat een dergelijke organisatie, om echt waardevol te zijn, niet meer een-twee-drie opnieuw in het leven geroepen kon worden. Vooral de kennis door middel van instructie, training en overlevering, die decennialang was gekoesterd, verdween daarmee voorgoed. De Koude Oorlog was toen al over zijn hoogtepunt heen en mijn vader met pensioen. Formeel kwam de Koude Oorlog op 21 november 1990 teneinde.²⁰ Het opheffen van de B.B. liep echter niet synchroon met het einde van de Koude Oorlog. Vanaf de jaren zeventig werd de geldkraan voor de B.B. meer en meer dichtgedraaid en op 7 december 1981 kondigde de toenmalig minister van Binnenlandse Zaken aan dat de B.B. geleidelijk en gefaseerd zou worden afgebouwd. Het doek voor de B.B. viel definitief op 11 juni 1986.²¹

In 1989 viel ook de Berlijnse Muur en stroomden veel DDR-burgers naar het westen met de genoemde NVA-kolonel en zijn familie in hun kielzog. De kolonel bleek bij nader inzien een tijger zonder tanden te zijn.

Toen mijn broer en ik na het overlijden van mijn ouders in de jaren negentig hun garage leegmaakten, troffen we daar onder het stof de enorme kist aan die nog steeds tot aan het deksel gevuld was met levensmiddelen. Een deel hiervan bleek na een kleine 40 jaar nog eetbaar, althans dat vond mijn broer die een Japans concentratiekamp overleefde. Vandaag de dag, wanneer ik met de trein door het landschap rijd, zie ik regelmatig een boerenveld, grenzend aan een sloot waar de boer een (diesel)motoraanhangspuit heeft staan met een slang in het water. Ik herken veel van deze pompen meteen als een overblijfsel uit de voorraden van de toenmalige B.B.

We mogen hopen dat de georganiseerde bescherming van de bevolking tegen de gevolgen van oorlog en molest niet nodig zal zijn, maar laten we er niet op gokken. Laten we weer beginnen om de burgers actief te betrekken bij wat ze in de huidige geopolitieke situatie het beste allemaal kunnen doen voordat het te laat is.

²⁰ Laurien Crump, 'Europa en Rusland na 1989: Een Koude Oorlog zonder conclusie'; in: *Clingendael Spectator. Magazine voor Internationale Betrekkingen* (22 oktober 2019), spectator.clingendael.org, aldaar: <https://spectator.clingendael.org/nl/publicatie/europa-en-rusland-na-1989-een-koude-oorlog-zonder-conclusie>. Het opheffen van de Koude oorlog vond plaats in Parijs onder de paraplu van de Conferentie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (CVSE).

²¹ Wet van 11 juni 1986 houdende regels inzake de opheffing van de organisatie bescherming bevolking en het treffen van enige daarmee verband houdende voorzieningen (Stb. Nr. 312, 19 juni 1986).

Summary

The author of this article is the son of the head of the Liaison and Communication Service of the Dutch Civil Protection (B.B.) in South Limburg and describes his experiences with this organization in the 1950s and 1960s, during the height of the Cold War. This period was marked by the threat of nuclear weapons, a scarcity of resources, and reconstruction efforts. It created an atmosphere that was unprecedented today, in which the public was much less involved in government responsibilities than now. To understand the role of the B.B., one cannot overlook the global context at that time, how Dutch citizens coped with it, and their perception of the B.B. as a somewhat secretive institution.

The article describes the layout of the bunkers and the spaces where necessary supplies were stored. The depiction of the command centers also reflects the prevailing atmosphere, especially during drills. To provide some insight into numbers and scale, the services within the organization and their respective resources are also described. The relaxation that occurred toward the end of the Cold War quickly led to the decline of the B.B. as a protective entity. In hindsight, the question remains whether this rapid and drastic reduction was wise or not.

Keywords

Jos Otten (1908-1998), Cold War, Dutch Civil Protection, Liaison and Communication Service Dutch Civil Protection, South Limburg, Heerlen, Gulpen

Over de auteur

Mr. Johannes Maximiliaan Otten (Soerabaja, Nederlands-Indië, 26 augustus 1949) behaalde in 1972 het diploma grafische vormgeving aan de Academie voor Toegepaste Kunsten (Maastricht Institute of Arts). Vervolgens werkte hij als grafisch ontwerper voor onder andere diverse reclamebureaus en de MOSA-porselein- en Tegelfabrieken. In 1985 studeerde hij af in rechtsgeleerdheid aan de Rijksuniversiteit Leiden. Hij was daarna werkzaam als hoofd van de Burgerlijke stand, afdeling Burgerzaken van Enschede en Utrecht en hoofd van de afdeling Juridische Zaken voor belastingzaken en het personen- en familierecht van laatstgenoemde gemeente. Hij is medeoprichter en was bestuurslid van de Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken (NVVB). Daarnaast was hij secretaris-generaal van de Europese Vereniging van Ambtenaren van de Burgerlijke Stand. Hij adviseert in zaken met een (internationaal) personen- en familie-rechtelijk karakter en is op dit terrein tevens redacteur van de SDU-kennisbank.